

*Јелена Газивода, истраживач и приправник
у Институту за међународну политику
и привреду, Београд*

Регулатива услуга осигурања у СРЈ и земљама централне, источне и југоисточне Европе у односу на јединствено тржиште услуга осигурања у праву Европске уније

Установљењем јединственог тржишта и гарантовањем слободе обављања привредне делатности правним актом највеће снаге – Уставом, на националном нивоу (микро ниво), односно мултилатералним уговором којим је створена прва наднационална заједница у историји цивилизације (Римски уговор из 1957. године, који је чинио камен темељац Европске заједнице држава, данас Европске уније), а касније и низом директива које су конкретизовале одредбе основног правно-политичког акта (макро ниво), омеђен је простор на коме се, у складу са декларативним одредбама садржаним у документима највише правне снаге, одвија привредни живот. Привредни живот почива на истовременом и кумулативном остваривању четири основне слободе: слободе кретања робе, слободе кретања капитала, слободе кретања људи и слободе вршења услуга. Ове четири слободе чије несметано остваривање представља императив уједињене Европе имају свој пандан у праву на слободно обављање привредне делатности, праву на оснивање предузећа и слободи вршења услуга на националном нивоу. Премда вршење услуга спада у домен терцијарних делатности (делатности треће генерације), њихов значај је пресудан јер управо оне представљају катализатор обављања делатности у свим другим доменима.

По својој правној природи, услуге осигурања сврставају се у финансијске услуге. Као такве, ове услуге треба да покривају јединствени привредни простор на ко-

ме се одвија привредни живот. Ово стога што су обављање привредне делатности, и кретање људи које ствара предуслове за обављање привредне делатности, праћени одговарајућим ризицима, а бит осигурања се огледа управо у покривању ових разноврсних ризика. Закључак је да јединствено привредно тржиште, као економска категорија, намеће потребу за јединственим тржиштем услуга осигурања, као правно-економском категоријом.

Имајући у виду да је Европа и поред свог економско-политичког уједињења остала вишеструко разједињена тј. да су ван њених административних граница па тако и ван домаћаја и ингеренција њеног јединственог правног поретка (комунитарно право) остале бројне земље централне, источне и југоисточне Европе, то анализа регулативе услуга осигурања у Европи, у географском смислу речи, подразумева појединачни приказ различитих нормативних решења, а потом и њихову компаративну анализу. У анализу ће бити узети: јединствено тржиште услуга осигурања у Европској унији као идеал који су неки достигли а други му још увек теже, регулатива услуга осигурања у СРЈ и њени донети у контексту тренда хармонизације националних законодавстава у духу упутстава садржаних у Белој књизи, усвојеној у Бриселу 10. маја 1995. године, и регулативе услуга осигурања у државама које су међу првима отпочеле транзицију и хармонизацију својих законодавстава са комунитарним правом, па су тако на корак ближе интеграцији у европску породицу држава.

Јединствено тржиште услуга осигурања у праву Европске уније

Нормативно регулисање услуга осигурања на нивоу Европске заједнице, данас Европске уније, имало је четири деценије дуг пут усклађивања који је на крају резултирао установљењем јединственог тржишта услуга осигурања. Овај вишедеценијски пут усклађивања обележило је поступно (step by step) превазилажење различитих нормативних решења садржаних у различитим националним законодавствима. Јединствено тржиште услуга осигурања остварено је уз истовремено и кумулативно постојање и остваривање две слободе:

1) слободе успостављања сопствене делатности осигуравајућих друштава¹⁾ и то посредством сопственог или мешовитог предузећа, филијала, пословница, подружница, агенција, и сл.;

2) слободе кретања услуга на подручју Европске уније и то тако што се свака држава чланица обавезује да ће омогућити својим резидентима да на територији друге државе чланице, слободно купују финансијске услуге (укључујући овде и услуге осигурања)²⁾. Ова слобода нужно повлачи за собом гарантовање слободе даваоцима услуга из друге државе чланице да потпуно слободно продају своје

---

1. Б. Ракић, *Хармонизација југословенског права са правом Европске уније*, Београд, 1997.
2. П. Сулејић, *Делатности осигурања на јединственом тржишту Европске уније (основи хармонизације права обављања делатности осигурања)*, Право и привреда, 5-8/96, Београд, 1996.

услуге на територији односне државе чланице, под претпоставком да је извршена потпуна либерализација плаћања и трансфера плаћања.

Унификација нормативних решења извршена је како на нивоу директног осигурања (осигурање имовине и лица), тако и на нивоу реосигурања али и у домену посебних области осигурања (осигурање правне заштите, осигурање кредита и осигурање јемства, осигурање од аутоодговорности, осигурање туристичких услуга и саосигурање).

Када је реч о директном осигурању (осигурање имовине и лица) остварено је следеће:³⁾

1) уведена је слобода обављања делатности осигурања на читавој територији Уније. Осигурањем као искључивом делатношћу могу да се баве компаније са припадношћу било којој земљи чланици и то без икаквих ограничења. Оно што представља новину је и то што се не захтева њихово обавезно комерцијално присуство;

2) уведен је систем јединствене контроле (European Passport) за бављење осигурањем. Овим системом је омогућено компанијама широм Уније да закључују уговоре о осигурању и то било непосредно било посредством њихових агенција или филијала, чиме је превазиђен до тада заступљени двојни систем (Home country control и Host country control);

3) European Passport System је довео до укидања одобрења и тарифа осигурања као претходних услова за добијање дозволе за обављање делатности осигурања;

4) остварено је максимално и потпуно остваривање слободе кретања капитала у овој области и то кроз уједначавање правила која се односе на формирање, распоређивање и израчунавање техничких средстава као и на њихово локализовање. Другим речима, средства и фондови осигурања више не морају да буду лоцирани у земљи чланици у којој се непосредно обавља осигурање нити више постоји обавеза да део средстава буде инвестиран у посебне намене;

5) установљено је овлашћење надлежне власти да се у процедури издавања дозволе за бављење делатношћу осигурања информисе о идентитету и способности акционара или чланова осигуравајућег друштва о њиховом учешћу у капиталу. На овај начин је унификовано овлашћење надлежне власти да цени бонитет акционара, односно чланова осигуравајућег друштва, што у пракси може да доведе до евентуалног одбијања издавања дозвола;

6) обезбеђена је јавност рада осигуравајућих компанија кроз увид у финансијско стање (директива Савета министара о годишњим и консолидованим рачунима осигуравајућих компанија, 91/674/ЕЦ)⁴⁾.

Реосигурање (осигурање осигурања; трансакција између осигураваача који се баве делатношћу осигурања као професионалном делатношћу, у којој реосигураваач плаћа осигураваачу део износа или чак цео износ који је овај платио или треба да плати осигуранику (или осигураницима) а осигураваач се обавезује да реосигу-

3. R. Merkin, *EC insurance law*, London, Longman, 1997

4. R. Merkin, *EC insurance law*, London, Longman, 1997.

равачу плати одређену премију), и ретроцесија (део ризика преузет у реосигурање који се може даље од стране осигураваача уступати другом реосигураваачу), унификовани су још 1964. године (Директива 64/225) јер у овој материји разлике између националних законодавстава нису биле непомирљиве. Унификована регулатива материје осигурања покрила је све врсте реосигурања и то : потпуно реосигурање, реосигурање сразмерног дела ризика, реосигурање вишка ризика, реосигурање вишка штета и реосигурање вишка губитака.

Хармонизација је постигнута и у другим тзв. посебним облицима осигурања: 1) осигурању правне заштите (покрива трошкове законског поступка регулисања отштетних захтева), 2) осигурање кредита и осигурање јемства, 3) осигурање од аутоодговорности (усавршен је систем заштите путем обавезног осигурања од аутоодговорности што је постигнуто увођењем полисе обавезног осигурања која покрива грађанску одговорност на читавој територији Уније; овим осигурањем истовремено је утврђена обавеза осигуравајућих организација које се баве осигурањем од аутоодговорности да се учлане у националне бирое и да учествују у финансирању националног гарантног фонда, 4) осигурање туристичких услуга (отклоњен је спор да ли је у случају туристичких услуга реч о посебној врсти осигурања или је реч само о пружању помоћи туристима када се нађу на путовању ван своје земље), 5) саосигурање (подвргнуто је врло рестриктивним условима: а) ризик треба да је покривен јединственим уговором за исти период од стране два или више осигураваача, б) макар један од осигураваача треба да је са територије државе чланице, различите од државе у којој се налази седиште водећег осигураваача, ц) ризик мора да се односи на територију Уније, д) водећи осигураваач треба да има овлашћење као да сам покрива цео ризик).

Услуге осигурања у праву СРЈ

Материја осигурања у СРЈ регулисана је Законом о осигурању имовине и лица ("Службени лист СРЈ", бр. 30/96, 57/98 и 53/99). Овај закон регулише питања осигурања на федералном нивоу с обзиром на природу услуга осигурања (финансијске услуге) као и с обзиром на интенцију законодавца да овим законом утврди нормативне оквире југословенског јединственог тржишта услуга осигурања (национални ниво). Овим правним актом обухваћени су, као што то у самом називу Закона следи, облици (врсте) директног осигурања (осигурање имовине и лица). Међутим, Закон садржи одредбе и о реосигурању, саосигурању као и о облицима осигурања који одговарају посебним облицима осигурања у праву Европске уније, који су, да подсетимо, у комунитарном праву регулисани посебним директивама. Овде ваља имати на уму да је осигурање имовине и лица у начелу добровољно осим у случајевима предвиђеним Законом када је ово осигурање обавезно⁵⁾.

5. Закон о осигурању имовине и лица, члан 1 став 1 и 2

За разлику од права Европске уније у коме се делатношћу осигурања баве осигуравајућа друштва и то посредством сопственог или мешовитог предузећа, филијала, пословница, подружница, агенција и сл. Закон о осигурању имовине и лица предвиђа да се делатношћу осигурања имовине и лица ⁶⁾ (послови осигурања, саосигурања, реосигурања имовине и лица, као и послови пружања других услуга у осигурању⁷⁾-посредовање и заступање у осигурању и реосигурању, снимање ризика, снимање и процена штете и пружања интелектуалних и техничких услуга од стране једне организације за осигурање другим организацијама за осигурање) баве организације за осигурање основане искључиво као акционарска друштва или као друштва за узајамно осигурање⁸⁾.

Закон је предвидео да се у СРЈ имовина лица може осигурати односно саосигурати искључиво код домаћих организација за осигурање чије је оснивање извршено у складу са одредбама овог Закона. Страна лица и имовина страних лица који се налазе у СРЈ могу се према одредбама овог Закона осигурати код иностраног осигураваача. Ова могућност која генерално стоји на располагању страним лицима искључена је за случај да је за имовину којом располажу страна лица или за сама страна лица прописано обавезно осигурање у СРЈ.

Када је реч о роби која је предмет извоза или увоза у СРЈ, Закон је оставио могућност осигурања код иностраног осигураваача. Међутим, и ова могућност је постављена рестриктивно тј. условљена је претходним питањем на чији ризик се роба превози, па тако ова могућност стоји само под условом да се роба не превози на ризик домаћег правног односно физичког лица.

Када је реч о осигурању прекоморских бродова (од одговорности возара за штете причињене трећим лицима и њиховој имовини), бродова у изградњи (ако је реосигурање посебно предвиђено уговором закљученим са страним наручиоцем), инвестиционих радова у иностранству које изводе југословенска предузећа, иностраних кредита, имовине и лица сопствених и мешовитих југословенских предузећа основаних за обављање привредних делатности у иностранству, Закон је домаћим правним и физичким лицима оставио могућност избора између домаћих и страних осигураваача с тим што се прекоморски бродови и бродови у изградњи могу осигурати код иностраног осигураваача само посредством или саосигурањем домаће организације за осигурање.

Као и у комунитарном праву у коме се делатност осигурања обавља на основу одговарајуће дозволе (систем European Passport), тако се и у југословенском праву оснивање осигуравајуће организације заснива на добијању одговарајуће дозволе од стране надлежног државног органа (савезни орган надлежан за послове финансија). Између система дозволе и система одобрења, законодавац се определио за систем дозволе с обзиром на привредни значај и економску вредност делатности осигурања. У поређењу са решењима која су претходила установљењу јединствене

6. Закон о осигурању имовине и лица, члан 3 став 1

7. Закон о осигурању имовине и лица, члан 4 став 1

8. Закон о осигурању имовине и лица, члан 2 став 2

ног система дозволе у праву Европске уније (Home country control и Host country control), југословенски законодавац није правио разлику у систему осигурања према категорији ризика, па је осигурање имовине и лица подвргао јединственом југословенском систему дозволе, чиме се знатно приближио финалном решењу које је заживело у праву Европске уније. Према слову домаћег Закона, савезни орган надлежан за послове финансија цени испуњеност законских услова и оправданост оснивања организације за осигурање и то на основу следећих аката: уговора о оснивању организације за осигурање, предлога статута, доказа да су новчана средства за почетни фонд сигурности уплаћена на привремени рачун код службе платног промета, предлога аката пословне политике с мишљењем овлашћеног актуара, елабората о очекиваним резултатима пословања организације за осигурање, имена и референци кандидата за директора са потребним доказима о прописаним квалификацијама с обзиром на врсту посла, као и на основу података о прописаној кадровској и техничкој оспособљености организације за осигурање за обављање послова из уговора о оснивању и аката пословне политике⁹⁾. Када је реч о добијању дозволе за обављање послова реосигурања у иностранству захтева се и доказ да су оснивачи организације за обављање послова реосигурања у иностранству две организације или више организација за осигурање чији портфељ представља разноврснију структуру ризика осигурања који треба да се реосигурају у иностранству. Дакле, уколико на основу поднетих исправа надлежни државни орган нађе да су испуњени Законом прописани услови за оснивање осигуравајуће организације те да постоји оправданост за оснивање исте, он ће у року од 60 дана од дана подношења захтева издати дозволу за оснивање, на основу које ће се извршити упис у судски регистар.¹⁰⁾ Другим речима, оснивање осигуравајућих организација врши се на основу презентованих исправа. Компарације ради, комунитарно право предвиђа овлашћење надлежне власти да се у процедури издавања дозволе за бављење делатношћу осигурања информисе о идентитету и способности акционара или чланова осигуравајућег друштва као и о њиховом учешћу у капиталу, ценећи на овај начин бонитете наведених лица. Чини се да је ово велика предност решења садржаног у комунитарном праву јер хипотетички оно оставља могућност одбијања издавања дозволе уколико се не утврди бонитет на страни акционара односно чланова осигуравајућег друштва, чиме се додатно поткрепљује правна сигурност још у фази оснивања. Овај пропуст југословенског законодавца надокнађен је у одредбама о контроли пословања организација за осигурање. Тако, приликом вршења надзора над пословањем организација за осигурање, савезни орган надлежан за послове финансија има право увида у општа акта, акта пословне политике и у пословне књиге, и може захтевати објашњења и информације које сматра неопходним ради утврђивања да ли се у свом пословању организација за осигурање придржава одредби Закона и прописа донетих у складу са њим,¹¹⁾ па, тако, може

9. Закон о осигурању имовине и лица, члан 17 став 2

10. Закон о осигурању имовине и лица, члан 18 став 1 и 4

11. Закон о осигурању имовине и лица, члан 113

одузети дозволу за рад организацији за осигурање у случајевима таксативно наведеним у Закону.¹²⁾ Еквивалентно систему јединствене контроле који је установљен у комунитарном праву (макро ниво), постоји систем јединствене контроле на јединственом југословенском тржишту услуга осигурања (микро ниво).

Када је реч о обавезном осигурању, Закон о осигурању имовине и лица је предвидео обавезно осигурање: 1) путника у јавном саобраћају од последица несрећног случаја, 2) власника односно корисника моторних и прикључних возила од одговорности за штету причињену трећим лицима, 3) власника односно корисника ваздухоплова од одговорности за штету причињену трећим лицима, и 4) депозита грађана код банака и других финансијских организација.

Комуитарно право познаје посебан облик осигурања који је донекле близак домаћим решењима под тачкама 1. и 2. – осигурање од аутоодговорности. Да подсетимо, комуитарно право је предвидело систем заштите посредством обавезног осигурања од аутоодговорности конкретизованог кроз процедуру увођења полисе обавезног осигурања која покрива грађанску одговорност на читавој територији Уније. Утолико се може рећи да и у овом домену постоји усклађеност домаћег права са комуитарним правом.

Значајне су одредбе Закона које предвиђају одговарајућа решења за случај укључења страног елемента, с тим што је ова примена домаћих прописа условљена постојањем реципроцитета. Тако, лице које није југословенски држављанин, а коме је на територији СРЈ употребом моторног возила у случајевима предвиђеним Законом, проузрокована штета, има право на накнаду штете према одредбама југословенског закона о осигурању, ако по закону државе чији је држављанин, југословенски држављанин имају право на накнаду у истим случајевима. Овоме је додата и могућност накнаде штете и у случају предвиђеном уговором Удружења осигуравајућих организација Југославије са националним бироом осигурања из државе чији је држављанин, или ако је национални биро осигурања из државе чији је држављанин потписао вишестрани уговор, односно споразум који је потписало и Удружење.¹³⁾

Законом је, иначе, регулисано да лице које моторним возилом иностране регистрације улази на територију СРЈ мора имати ваљану исправу о осигурању од аутоодговорности која важи за територију СРЈ или неки други доказ о постојању таквог осигурања. У противном, лица која немају наведену исправу или доказ обавезна су да на граници закључе уговор о осигурању од аутоодговорности који важи за територију СРЈ, са домаћом организацијом за осигурање.

Материја реосигурања и саосигурања регулисана је у југословенском праву на сличан начин решењима комуитарног права. Овде ваља имати на уму да је код реосигурања домаћи законодавац предност дао реосигурању у земљи предвиђајући да је организација за осигурање део ризика који не може покрити својим средствима (самопридржај) дужна да реосигурава код организације за реосигурање у

12. Закон о осигурању имовине и лица, члан 116 и члан 117

13. Закон о осигурању имовине и лица, члан 107.

земљи па тек уколико се за део обавеза не може обезбедити реосигурање у земљи, организација за реосигурање покрива реосигурањем у иностранству.¹⁴⁾

Када је реч о јавности рада организација за осигурање, може се рећи да је она обезбеђена кроз обавезу организација за осигурање да савезном органу надлежном за послове финансија доставе: годишњи рачун и годишњи извештај о пословању с мишљењем овлашћеног актуара, копију извештаја о обављеној ревизији с коментаром извештаја од стране надлежног органа и коментаром надзорног одбора, измене и допуне аката пословне политике с мишљењем овлашћеног актуара, извештај о спровођењу политике осигурања и реосигурања као и измене и допуне општих аката. Тако је и у домаћем систему јавност рада обезбеђена на начин и кроз процедуру сличну решењима комунитарног права.

Општи је утисак да су решења садржана у Закону о осигурању имовине и лица врло блиска прописима јединственог тржишта услуга осигурања у праву Европске уније. Разлике које постоје су готово занемарљиве и њихово отклањање је условљено претходним инкорпорирањем у европску породицу држава и њен правни поредак. По својим решењима, југословенско законодавство спада у ред модернијих законодавстава када је реч о регулисању услуга осигурања.

Осигурање у земљама источне и централне Европе

1990. године земље источне и Централне Европе започеле су убрзану транзицију и прилагођавање свог законодавства решењима садржаним у комунитарном праву. У домену осигурања дошло је до изразитог приближавања систему Европске заједнице (данас Европске уније). Овакав тренд забележен је у Пољској, Чешкој и Мађарској које су већ почетком 90-их година донеле нове законе о осигурању који су нудили готово идентична решења.

За законодавство поменутих земаља које регулише материју осигурања карактеристично је подстицање конкуренције на националним тржиштима услуга осигурања и што је још важније, усвајање и имплементирање нормативних решења која су прихваћена у Европској заједници. Хармонизација у односу на решења комунитарног права постигнута је како у домену осигурања имовине, тако и када је реч о осигурању лица. У погледу самог метода израде закона, Мађарска и Чешка су се стриктно држале модела који су трасирале директиве Европске заједнице, док је Пољска усвојила британски модел.¹⁵⁾ Сва поменута законодавства поверавају кључну улогу министарству за финансије како када је реч о стицању права на обављање делатности тако и када је реч о губљењу овог права. Систем издавања дозволе јединствен је за све три поменуте земље а условљен је претходним достављањем доказа о испуњености свих услова за бављење делатношћу осигурања и то: потврда да осигуравач располаже финансијским средствима еквивалентним изно-

---

14. Закон о осигурању имовине и лица, члан 7 став 3 и став 4

15. Andrew Seabok, *International Tort and Insurance Law Practise: Reforms in the Polish Insurance Law*, American Bar Association, 1995

су који је прописало министарство за финансије а од којих средстава су образовани одговарајући фондови, статута, изјаве да ли ће осигуравач бити укључен и у послове реосигурања, општих услова осигурања, програма реосигурања као и финансијског плана за наредне три године. Ови прорачуни укључују процену прихода, процену расхода а посебно процену добити остварене кроз премије.

Посебна пажња посвећена је критеријумима за избор управе осигуравајућих друштава. Сва поменута законодавства захтевају одговарајуће професионалне квалификације и професионално искуство у бављењу пословима осигурања.

Када је реч о врстама осигурања, све три земље садрже решења по којима је осигурање имовине и лица у начелу добровољно, док је осигурање обавезно само у случајевима таксативно предвиђеним законом. Када је реч о обавезном осигурању сва три законодавства су предвидела решења идентична решењима комунитарног права. Ово се посебно односи на осигурање од аутоодговорности.

Јавност рада и контрола над радом осигуравајућих организација јединствено су регулисани, поново по узору на решења комунитарног права. Јавност рада и контрола регулисани су кроз обавезу осигуравајућих друштава да састављају годишње рачуне (биланс стања и биланс успеха) и годишње извештаје о пословању, а улога актуара и ревизора пресликана је према моделу Европске заједнице (данас Европске уније).

Општи је закључак да су земље источне и централне Европе у домену осигурања постигле потпуну усклађеност својих националних законодавстава са правом Европске уније. Ова усклађеност почива на готово потпуној имплементацији решења усвојених у оквиру Европске уније. У том смислу, земље источне и централне Европе задовољиле су све предуслове неопходне за фактичку интеграцију у јединствено тржиште услуга осигурања Европске уније, која је, на крају крајева, предмет политичке одлуке.

Законска решења у Хрватској

Будући да је Република Хрватска готово у истој фази транзиције као и СРЈ, налазимо да је корисно дати кратак преглед регулативе услуга осигурања у овој бившој југословенској републици.

Материја осигурања је у Хрватској регулисана Законом о осигурању који је усвојен 1997. године. Овим Законом обезбеђена је слобода обављања услуга осигурања које услуге обављају осигуравајућа друштва основана као: деоничко друштво за осигурање, друштво за узајамно осигурање, властито друштво за осигурање и јавно друштво за осигурање. Делатност осигурања обавља се на основу дозволе коју издаје Дирекција за надзор друштава за осигурање. Послове утврђене међународним споразумом о осигурању власника односно корисника моторних возила од одговорности у промету и представљања хрватских друштава за осигурање у међународним институцијама осигурања, обавља Хрватски уред за осигурање.

У погледу документације која се доставља уз захтев за издавање дозволе за бављење делатношћу осигурања, Хрватска је усвојила решења која су предвидела и законодавства Чешке, Мађарске и Пољске (специфичност достављања финансијског плана за наредне три године нпр.).

За разлику од процедуре издавања дозволе за бављење делатношћу осигурања која је у надлежности Дирекције за надзор друштава за осигурање, за именовање председника и чланова управе захтева се сагласност министарства за финансије.

Хрватска је прихватила решења комунитарног права када је реч о обезбеђивању контроле над радом осигуравајућих друштава и јавности њиховог рада.

Општи је утисак да су решења садржана у Закону о осигурању Републике Хрватске врло блиска решењима усвојеним на нивоу Европске уније па се у том смислу може рећи да је и Хрватска остварила хармонизацију са комунитарним правом у контексту осигурања.

Закључак

Поред и данас значајних разлика између земаља чланица Европске уније, и земаља које Европи још увек припадају само у географском смислу речи, материја осигурања је област у којој је постигнута готово потпуна сагласност са нормативним решењима која је усвојила наднационална заједница европских држава .

Напори које су државе које претендују на чланство у Европској унији предузеле у процесу отклањања диспаратитета између својих националних законодавстава у односу на систем комунитарног права, уредили су плодом. Област осигурања је данас предмет готово јединствене регулативе широм Европе. Разлике које су остале су занемарљиве и не представљају препреку инкорпорирању у европску породицу држава. Отуда се може констатовати да је европско тржиште услуга осигурања у овом тренутку јединствено у погледу нормативних решења која су заживела. Међутим, иако су земље централне, источне и југоисточне Европе испуниле све претходне услове за интеграцију у јединствено европско тржиште услуга осигурања, моменат формалног интегрисања је одложен док се хармонизација с једнаким успехом не оствари и у свим другим областима. То не треба да обесхрабри земље које чекају на формално чланство већ треба да им буде подстрек на наставе започету хармонизацију и у другим областима али и да прате даље трендове развоја осигурања у Европској унији и да их инкорпорирају у своја национална законодавства.